

שם המומחה: סמי סמוחה

מקום העבודה: גמלאי

אני החתום מטה נתבקשתי על ידי "עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל" לחוות דעתי המקצועית בעניין "השלכות של פסילת מפלגה ערבית או מועמד מטעמה בבחירות לכנסת ה-19".

אני נותן חוות דעתי זו במקום עדות בבית המשפט ואני מצהיר בזאת כי ידוע לי היטב שלעניין הוראות החוק הפלילי בדבר עדות שקר בשבועה בבית המשפט, דין חוות דעתי זו כשהיא חתומה על ידי כעדות בשבועה שנתתי בבית המשפט.

ואלה פרטי השכלתי – דוקטור לסוציולוגיה מאוניברסיטת קליפורניה שבלוס אנג'לס

פרופסור אמריטוס לסוציולוגיה באוניברסיטת חיפה

ואלה פרטי נסיוני – מומחה ביחסי ערבים-יהודים בישראל בפרספקטיבה השוואתית

מומחה ביחסי מיעוט-רוב ובשסעים חברתיים

חוקר של החברה הישראלית

וזאת תמצית חוות דעתי:

פסילה של מפלגה ערבית או אי-השתתפותה בבחירות לכנסת בשל פסילת מועמד מטעמה עלולה לדחוף אותה לקרוא לערבים להחרים את הבחירות, להאיץ את מגמת הירידה בהשתתפות האזרחים הערבים בבחירות לכנסת, להקטין באופן משמעותי את ייצוגם בכנסת, להפחית את אמונם במשטר הדמוקרטי ובכנסת, לדחוק בהם לסגת עוד יותר מהפוליטיקה הפרלמנטרית, להניע את ההנהגה הערבית ואת הציבור הערבי לראות בצעד זה חציית קו אדום מצד המדינה ביחסה אליהם, וליצור אי-שקט והתפרצויות. השסע הפוליטי בישראל יתרוץ כי גוש המרכז-שמאל, שהמפלגות הערביות הן חלק ממנו, יראה בפסילה מזימה פוליטית להחלשתו. אלה הן התפתחויות שיפגעו בלגיטימיות של המשטר ובתדמית של ישראל בארץ ובעולם. למרות היותה שסועה לעומק, שמרה ישראל עד כה על שקט ויציבות יחסית ביחסי ערבים-יהודים בתוכה, אך פסילה שלטונית של גוף ערבי מייצג עלולה להחיש את ההידרדרות ביחסים אלה ההולכת ומתגברת מאז רצח רבין ובמיוחד מאז אירועי אוקטובר 2000.

להלן חוות דעתי:

השלכות של פסילת מפלגה ערבית או מועמד מטעמה בבחירות לכנסת ה-19

יחסי ערבים-יהודים בישראל

ישראל היא חברה שסועה לעומק שבה חי מיעוט ערבי המקיים קהילה נפרדת מהרוב היהודי, אינו שותף לשלטון, מרוכז בשכבות הנמוכות, מופלה לרעה בתחומי חיים שונים וחלוק אידיאולוגית עם המדינה והיהודים. בלשונם, בתרבותם, בזהותם ובמורשתם החיסטורית, האזרחים הערבים הם חלק מהעם הפלסטיני והעולם הערבי שעודם שרויים בעימות, לעיתים אלים, עם ישראל. הם תופסים את עצמם כילידים ובעלי זכויות על הארץ אך אינם שולטים בה. בינם לבין היהודים והמדינה שורר אי-אמון בסיסי. זהו מצב שבחברות אחרות כמו סרי לנקה, צפון אירלנד, סרביה-הרצגובינה, סרביה-קוסובו, תורכיה, סודן ועירק, הוביל למלחמת אזרחים ולאנדרלמוסיה פוליטית.

מאז רצח רבין חלה הרעה מתמדת ביחסי ערבים-יהודים. תקופת ממשלת רבין השנייה נחשבת מעין תור זהב ביתסים אלה. הסכמי אוסלו, ביטול חלק מהאפליות נגד הערבים ויחס של כבוד כלפי ההנהגה והציבור הערביים נטעו את התחושה בקרב האזרחים הערבים שנוצר מזרח תיכון חדש ושמעמדם בישראל נעשה טוב וראוי להשלמה. רצח רבין קטע את חלומותיהם ואת מדיניות החוץ והפנים שהיטיבה עימם. הם נחלו אכזבה קשה מממשלת ברק שאותה תפסו כממשלת המשך לממשלת רבין. מהומות אוקטובר 2000 היו ביטוי לא רק לדיכוי המחאה על-ידי המשטרה אלא גם להתנפצות התקוות שטיפחה ממשלת רבין. מאז נמשכת ההידרדרות ביחסי ערבים ויהודים כתוצאה של מצוקות כלכליות מצטברות, הקיפאון המדיני, מלחמת לבנון השנייה, שתי מלחמות עזה, ומאז 2009 הצעות חקיקה רבות ומספר חוקים הנחשבים בעיני הערבים כמכוונים נגדם ונגד הדמוקרטיה.

למרות עמקות השסע וההידרדרות מאז אמצע שנות ה-90 מתקיים שקט כמעט מוחלט ביחסי מיעוט-רוב בישראל. בתחום הקו הירוק אין כמעט אלימות בין ערבים ויהודים ואין אלימות בין הערבים והמדינה. הערבים לא הפכו לגייס חמישי, לא הצטרפו לאינתיפאדות הפלסטיניות, לא פתחו במרי עממי ולא נקטו פעולות להפרת הסדר והביטחון הציבורי. הם נוטלים חלק בבניין הארץ ובחיים הציבוריים ולא חותרים תחת קיום המדינה. השקט והיציבות ביחסים חושפים את מורכבות הדו-קיום הערבי-יהודי בישראל. בצד הכוחות המרחיקים ערבים מיהודים ומהמדינה פועלים כוחות הזקים המקרבים אותם. הם כוללים את האפשרות לקיים אורח חיים מודרני, שירותים וקיצבאות של מדינת הרווחה, שלטון החוק, הגנה בסיסית על זכויות האדם, ותהליך ישראליוצייה החופך את הערבים לדו-לשוניים ולדו-תרבותיים, לבעלי שאיפות המקובלות בישראל ולבעלי ציפיות לקבלת יחס שווה ליהודים. הישראליוצייה משנה את המשמעות של הפלסטיניוצייה של האזרחים הערבים בכך שהיא עושה אותם לסגמנט ייחודי בתוך העם הפלסטיני שחי בישראל, ומצבו, גורלו ועתידו קשורים בה והם מושפעים מאוד מרווחתה ומתחיה. כתוצאה מכך הפכו האזרחים הערבים לבעלי עניין (stakeholders) בקיומה, בשלמותה ובשגשוגה של מדינת ישראל.

עם הכוחות המלכדים נמנית גם הסכמה רחבה בין יהודים וערבים על תנאי הדו-קיום בישראל הכוללים פתרון של שתי מדינות לשאלה הפלסטינית, נאמנות למדינה, שוויון אזרחי, פטור מחובת שירות למדינה, הענקת זכויות קיבוציות אתניות (לשוניות, תרבותיות ודתיות) ושילוב ללא הטמעה. ואולם הליבה של מוקדי הלכידות והאיתנות ביחסי ערבים ויהודים טמונה במשטר הדמוקרטי המצייד את הערבים בזכויות אינדיבידואליות וקולקטיביות המאפשרות להם להשתלב בחיים הציבוריים ולנהל מאבק נמרץ וללא דיכוי שלטוני לשם קידום מטרותיהם הלאומיות – ביטול אפליות והדרות, איזון אופייני של המדינה ותמיכה לא אלימה, אזרחית, בהקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל. ללא מימוש האזרחות הישראלית וללא הדמוקרטיה הישראלית, היה נמתק הקו הירוק והיה נשחק מאוד ההבדל בהתנהגות של הפלסטינים משני צידי.

השלווה והיציבות היחסית מתקיימים גם בזכות שמירה על קווים אדומים על-ידי המיעוט הערבי והמדינה. כל צד נמנע מלנקוט צעדים שהצד האחר מגדיר כחמורים וכפרות קשות של המודוס ויווני שהתגבש ביניהם. חצייה של קו אדום על-ידי צד אחד עלולה לגרום לתגובה חריפה או אפילו לחצייה של קו אדום על-ידי הצד האחר. הערבים לא מתגייסים ל"התנגדות הפלסטינית" נגד ישראל, לא עוסקים ולא מעודדים שימוש בטרור, לא משבשים את הסדר הציבורי, לא מחרימים את ישראל, לא נסוגים מפוליטיקה פרלמנטרית, לא הופכים את ועדת המעקב העליונה ל"פרלמנט ערבי" על-ידי הנהגת בחירות כלליות אליה ולא פותחים בקמפיין נגד ישראל בחוץ לארץ. ומצדה, המדינה לא פוגעת בזכויות יסוד של הערבים, לא מבצעת הפקעה המונית של קרקעות ערביות, לא מטילה ממשל צבאי על אזורים ערביים, לא מוציאה מחוץ לחוק מפלגות או תנועות לאומיות ערביות, לא אוסרת מחאה ערבית ולא משתמשת בכוח להשתקתה, לא מטילה חובת שירות צבאי או אזרחי ולא מצמצמת למינימום פניות לבית המשפט העליון. המשחק הדמוקרטי מגדיר ומחדד את הקווים האדומים ההדדיים הללו.

הפוליטיקה הערבית בישראל

הודות לדמוקרטיה הישראלית התפתחה פוליטיקה ערבית המתנהלת באמצעות מספר מפלגות ערביות שאחת מהן היא ערבית-יהודית, אחת לאומית עם מרכיב אסלאמי ואחת לאומית נטו. אלה הן מפלגות אופוזיציה קבועות, שאינן מוזמנות ואינן מוכנות מסיבות אידיאולוגיות להשתתף בקואליציות ממשלתיות. הבוחרים הערבים ש-82% מהם הצביעו בבחירות לכנסת ב-2009 למפלגות אלו לא מקבלים תמורה של ממש עבור הצבעתם – לא שינוי מדיניות, לא השפעה על חלוקת תקציבים ולא תחושת שותפות בשלטון ובמדינה. לכן חלה ירידה עקבית בשיעור ההצבעה של הערבים שהגיעה לשפל של 53% בבחירות האחרונות בהשוואה לשיעור ארצי של 65% ולאומדן של כ-75% מכלל בעלי זכות ההצבעה היהודים החיים דרך קבע בארץ.

תהליך ההידרדרות ביחסי ערבים-יהודים משתקף גם בירידה בלגיטימיות של המערכת הפוליטית בעיני הערבים. בסקרים מייצגים של האוכלוסייה הערבית הבוגרת, שאני עורך מדי שנה, יש שפע ממצאים המעידים על כך. למשל, 63.4% מהערבים ב-2011 הביעו חשש מ"פגיעה חמורה" בזכויותיהם. שיעור הערבים המאמינים ש"למרות חסרונותיו, המשטר בישראל הוא דמוקרטיה גם לערבים" ירד מ-63.1% ב-2003 ל-55.8% ב-2011 ושיעור התומכים בהחרמת הבחירות לכנסת

כאמצעי לגיטימי למאבק עלה מ-32.8% ל-40.3% בהתאמה. אי-אמונם בכנסת עקה מ-28.3% ל-64.6% בשנים אלה. שיעור הערבים שיצביעו בעד ב"משאל עם על חוקה שמגדירה את ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ומבטיחה זכויות אזרח מלאות לערבים" ירד מ-70.9% ב-2006 ל-57.4% ב-2011.

למרות-השחיקה באמונה במערכת הדמוקרטית הישראלית, ממצאים אלה מראים שעדיין יש רוב בקרב האזרחים הערבים שיש להם אמון ומחוייבות לתהליך הדמוקרטי. הציבור הערבי מראה גם גישה מציאותית לגבי מעמדו כמיעוט בישראל. בסקר 2011 נמצא כי 57.7% מהערבים משלימים עם ישראל כמדינה בעלת רוב יהודי, 56.6% כמדינה שהשפה השלטת בה היא השפה העברית, 51.1% כמדינה שתרבותה ישראלית-עברית ו-57.9% כמדינה שיום השבת הוא יום המנוחה שלה. 68.3% מהערבים מעדיפים לחיות בישראל מאשר בכל מדינה אחרת בעולם. השלמה זו היא קבלה של המציאות הישראלית המאלצת את הערבים להסתגלות ולהתאמה ואיננה הצדקה של ייעודה הציוני של המדינה. בעוד ש-56.6% כאמור משלימים עם רוב יהודי, 63.5% מהם סבורים שאין זה מוצדק שישראל תמשיך לשמור על רוב יהודי. הפרגמטיות של הציבור הערבי משתקפת גם ברוב של 73.5% מהם ב-2011 שהביעו רצון ש"מפלגות ערביות יצטרפו לקואליציות ממשלתיות", שגם בו מסתמנת ירידה מסוימת (עמד על 80.7% ב-2003). רוב גדול גם תומך בריצה לכנסת ברשימה משותפת של המפלגות הערביות בהנחה שהיא תגדיל את הייצוג ואת ההשפעה של הערבים על השלטון.

המחוייבות הערבית לדמוקרטיה הישראלית מתבטאת גם בפעולות של המנהיגות הערבית הנחשבות לפסולות בעיני היהודים. כך, למשל, במסמכי החזון העתידי אנשי אקדמיה ורוח ערבים מבקרים קשות את ישראל כמדינה יהודית לא-דמוקרטית אך אינם מאיימים שהערבים יפנו לאמצעים לא-דמוקרטיים אם דרישותיהם לא ייענו; חזונם גם מתוחם לישראל שבתחום הקו הירוק ולא למדינה אחת מהים עד הירדן. המנהיגות הערבית מנהלת גם קמפיין חריף מאוד נגד שירות אזרחי של צעירים ערבים אך היא עושה זאת בדרכים דמוקרטיות ונמנעת מהסתה נגד המתנדבים ומהחרמתם.

תוצאות אפשריות של פסילת מפלגה ערבית או מועמד ערבי מטעמה

יש יסוד סביר להניח כי פסילה של מועמד ערבי לכנסת ללא הרשעה בבית משפט בעבירה הנוגעת לבטחון הציבור או לבטחון המדינה תביא לאי-השתתפות בבחירות של המפלגה הערבית שבה משובץ מועמד זה במקום ריאלי, ולכן היא שקולה לפסילת המפלגה עצמה. זאת משום שהפסילה לא תתקבל על-ידי המפלגה הזו וגם תידחה על-ידי המפלגות הערביות האחרות ועל-ידי הציבור הערבי הרחב. לפסילה כזו עלולות להיות מספר תוצאות רציניות.

הפגיעה הישירה והמיידייה תהייה בציבור הערבי. זכותו לבחור ולהיבחר תיפגע. המפלגה שתיפסל או לא תשתתף עלולה לקרוא לאוכלוסייה הערבית להחרים את הבחירות ולכך תהייה היענות משמעותית, כך שתואץ מגמת הירידה בשיעור ההצבעה הערבית. קשה לאמוד את הירידה הצפויה אך בכל מקרה יוצר מצב חדש שבו לראשונה מאז קום המדינה רק מיעוט מקרב בעלי זכות הבחירה הערבים יממשו את זכותם להצביע לכנסת (יש לציין שוב שבבחירות ב-2009 רק 53% הצביעו). לכך יש כבר תקדים מסוים כאשר 82% מהערבים לא הצביעו בבחירות לראשות

הממשלה ב-2001. הם נענו לקריאה להימנע מהצבעה לברק שבעינינו הוא האיש בוויא...
מפגינים ערבים במהלך אירועי אוקטובר 2000. קריאה להחרמה תגרום הפעם לירידה ניכרת
בייצוג הערבים בכנסת.

התפתחות זו עלולה לאורך זמן להחיש את ההרעה הנמשכת ביחס הערבים למדינה. בקרב
האוכלוסייה הערבית עלולים להתחולל ירידה מסוכנת באמונה בדמוקרטיה, ייאוש מפוליטיקה
פרלמנטרית, נסיגה ממנה, התרכזות בפוליטיקה חוץ-פרלמנטרית והחרפת המאבק. בעיני חלק
לא-מבוטל מהאליטה ומהציבור הערביים פסילה או אי-השתתפות בבחירות של מפלגה ערבית
תיראה כחציית קו אדום מצד המדינה ועלולה לשחרר אותם מעכבות לחציית קווים אדומים
מצידם. תהליך ההשלמה של האזרחים הערבים עם אופייה היהודי של המדינה, אם כי לא עם
יעדיה הציוניים, ייעצר. כך עלולים להישבר הדו-קיום העדין, השקט והיציבות היחסית,
המאפיינים את יחסי ערבים-יהודים מאז קום המדינה.

ירידה משמעותית בשיעור ההצבעה לכנסת של ערבים תפגע בגוש חוסם מרכז-שמאל שהמפלגות
הערביות הן חלק ממנו. הפגיעה תיחשב כמזימה של הימין ולא תתקבל כלגיטימית. השסע
הפוליטי החריף בלאו הכי יתחדד עוד יותר. הביקורת בארץ ובחוץ לארץ על הדמוקרטיה
הישראלית כמושתתת על עריצות הרוב וכחסרה מערכת בלמים ואיזונים ראויה לשמה תגבר
ותכרסם בלגיטימיות של מדינת ישראל. אי-האיזון בין אופייה היהודי לבין אופייה הדמוקרטי של
המדינה יחמיר ויגרום לניכור ולמפח נפש בקרב חוגים רחבים בציבור היהודי שהשיח שלהם הוא
דמוקרטי, ליברלי, שוויוני והומניסטי במסגרת של מדינה יהודית דמוקרטית.

ישראל זקוקה לאיחוי השסע העמוק בין האזרחים הערבים והיהודים. אי-השתתפות בבחירות
לכנסת של מפלגה ערבית בשל פסילה שלטונית היא נסיגה חמורה מהדמוקרטיה ופגיעה קשה בדו-
קיום היהודי-ערבי. העמקת השסע והמשך ההרעה ביחסי ערבים-יהודים גם יתרמו מצידם
להתעצמותה של המעגליות הרעה, שבה אנו נתונים. היא תגרום להרחקה נוספת של היהודים
מחתיירה לקירוב הערבים למדינה, מהשגת שוויון אזרחי, משיתוף הערבים בשלטון, מרצון לשלב
מפלגות ערביות בקואליציות ממשלתיות, משמירה על שקט ויציבות ביחסי מעוט-רוב, משיפור
איכותה וחוסנה של הדמוקרטיה ומעיצוב ישראליות משותפת.

חתימה

16.12.2012

חתימה

תאריך

December 2012

Sammy Smooha
Brief Curriculum Vitae and Selected List of Publications

Brief Curriculum Vitae

Telephone: 052-6178228
 Electronic mail: ssmooha@univ.haifa.ac.il
 Personal website: <http://soc.haifa.ac.il/~s.smooha/>
 Degree: Ph.D., Sociology, UCLA, 1973

Professor Emeritus of Sociology, University of Haifa, since October 2011
 Professor, University of Haifa, 1990-2011
 Research Fellow, Frankel Institute for Advanced Judaic Studies, University of Michigan, 2011-12
 Professor in the Sociology Department and Research Fellow in the Schusterman Center for Israel Studies, Brandeis University, fall 2010
 Senior Research Fellow, Jennings Randolph Program for International Peace, United States Institute of Peace, Washington, DC, 2009-10
 President of the Israeli Sociological Society, 2008-10
 Israel Prize for Sociology, 2008
 Dean of Faculty of Social Sciences, University of Haifa, 2006-09
 Posen Visiting Professor in Judaic Studies and Sociology, University of Michigan, 2004-05
 Director of the annual "Index of Arab-Jewish Relations in Israel", since 2003
 Visiting Professor, Brown University, 1987-89, 1992, 1994
 Chairman of the Department of Sociology and Anthropology, University of Haifa, 1983-86
 Visiting Professor, State University of New York at Binghamton, 1980-81
 Assistant Professor, University of Washington, Seattle, 1971-73

Selected List of Publications

Selected Books

- Index of Arab-Jewish Relations in Israel 2004*. Haifa: The Jewish-Arab Center, University of Haifa; Jerusalem: The Citizens' Accord Forum between Jews and Arabs in Israel; Tel Aviv: Friedrich Ebert Stiftung. 2005, English 132 pages, Hebrew 100 pages.
- Autonomy for Arabs in Israel?* Beit Berl: The Institute for Israeli Arab Studies, 1999, 143 pages. (Hebrew).
- Arabs and Jews in Israel. Vol. 2: Change and Continuity in Mutual Intolerance*. Boulder and London: Westview Press, 1992, 357+xviii pages.
- Arabs and Jews in Israel. Vol. 1: Conflicting and Shared Attitudes in a Divided Society*. Boulder and London: Westview Press, 1989, 281+xx pages.
- The Orientation and Politicization of the Arab Minority in Israel*. Haifa: The Jewish-Arab Center, University of Haifa, 1984, 225 pages.

Israel: Pluralism and Conflict. London: Routledge and Kegan Paul; Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1978, 462+xviii pages.

Sammy Smoocha and Priit Jarve (Eds.). *The Fate of Ethnic Democracy in Post-Communist Europe*. Budapest: Open Society Foundation, 2005, 273 pages.

http://igi.osi.hu/publications_datasheet.php?id=277.

Editor of Nationalism, Multiculturalism and Democracy, *Nations and Nationalism*, Special Issue, Volume 8, Part 4, October 2002, pp. 423-564.

Selected Journal Articles

"Israeli Society: Like Other Societies or an Exceptional Case? (Israeli Sociological Society Presidential Address in 2009)". *Sociologia Yisraelit* 11, 2 (March 2010): 297-302. (Hebrew).

"The Israeli Palestinian-Arab Vision of Transforming Israel into a Binational Democracy". *Constellations* 16, 3 (2009): 509-522.

"The Model of Ethnic Democracy: Response to Danel". *Journal of Israeli History, Politics, Society, Culture* 28, 1 (March 2009): 55-62.

"Israeli Sociology: Academic and Professional: Gesture to Baruch Kimmerling". *Sociologia Yisraelit* 10, 2 (2009): 440-444. (Hebrew).

"Comparative Citizenship: A Restrictive Turn in Europe and a Restrictive Regime in Israel: Response to Joppke". *Law & Ethics of Human Rights* 2, 1 (2008): 1-12.

"Has Indeed the Occupation of the Territories Permeated Inside? The Modest Contribution of Israeli Sociology to the Study of Occupation Issues". *Sociologia Yisraelit* 9, 2 (2008): 255-262. (Hebrew).

"The Mass Immigrations to Israel: A Comparison of the Failure of the Mizrahi Immigrants of the 1950s with the Success of the Russian Immigrants of the 1990s". *Journal of Israeli History, Politics, Society, Culture* 27, 1 (March 2008): 1-27.

"Jewish State and Jewish Democracy: A Review Article of Alexander Yakobson and Amnon Rubinstein's Israel and the Family of Nations: Jewish Nation-State and Human Rights". *Mishpat Umimshal* (Law and Government in Israel) 10, 2 (November 2006): 13-24. (Hebrew).

"Jewish Ethnicity in Israel as a Persistent Real Phenomenon (Review Article)". *Iyunim Bitkumat Israel* 13 (2003): 413-425. (Hebrew).

"Types of Democracy and Modes of Conflict-Management in Ethnically Divided Societies". *Nations and Nationalism* 8, 4 (October 2002): 423-431.

"The Model of Ethnic Democracy: Israel as a Jewish and Democratic State". *Nations and Nationalism* 8, 4 (October 2002): 475-503.

"The Regime of the State of Israel: Civil Democracy, Non-Democracy, or Ethnic Democracy?" *Sociologia Yisraelit* 2, 2 (2000): 565-630. (Hebrew).

"Transformations of Israeli Society - After Fifty Years". *Alpayim* 17 (1999): 239-261. (Hebrew).

"The Implications of the Transition to Peace for Israeli Society". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* Vol. 555 (January 1998): 26-45.

"Ethnic Democracy: Israel as an Archetype". *Israel Studies* 2, 2 (Fall 1997): 198-241. Appeared also in Hebrew in *Zionism: Contemporary Dispute*, special issue, edited by Pinchas Ginossar and Avi Bareli. (Ben-Gurion Research Center) (1996), pp. 277-311. Reprinted in *The Jewish-Arab Cleavage: A Reader*, edited by Ruth Gavison and Dafna Hecker, Jerusalem, Israel Democracy Institute, 2000, pp. 153-200.

"Minority Status in an Ethnic Democracy: The Status of the Arab Minority in Israel". *Ethnic and Racial Studies* 13, 3 (July 1990): 389-413.

"A Typology of Jewish Orientations toward the Arab Minority in Israel". *Asian and African Studies* 23, 2-3 (November 1989): 155-182.

- "The Arab Minority in Israel: Radicalization or Politicization?" *Studies in Contemporary Jewry* 5 (1989): 59-88.
- "Jewish and Arab Ethnocentrism in Israel". *Ethnic and Racial Studies* 10, 1 (January 1987): 1-26. Reprinted in John Hofman (ed.), *Arab-Jewish Relations in Israel*. Bristol, Ind.: Wyndham Hall Press, 1988, pp. 175-216.
- "Three Approaches to the Sociology of Ethnic Relations in Israel". *The Jerusalem Quarterly* 40 (1986): 31-61. Appeared also in *Megamot* 28, 2-3 (March 1984): 169-206. (Hebrew).
- Sammy Smooha and Vered Kraus, "Ethnicity as a Factor in Status Attainment in Israel". *Research in Social Stratification and Mobility* 4 (1985): 151-175. Appeared also in *Megamot*, 29, 3 (February 1986): 284-305 (Hebrew).
- "Minority Responses in a Plural Society: A Typology of Arabs in Israel". *Sociology and Social Research* 67, 4 (July 1983): 436-456.
- Sammy Smooha and Don Peretz, "(The Israeli-Arab Conflict and) the Arabs in Israel". *Journal of Conflict Resolution* 26, 3 (September 1982): 451-484.
- "Existing and Alternative Policy towards the Arabs in Israel". *Ethnic and Racial Studies* 26, 1 (January 1982): 71-98. Also appeared in *Megamot* 26, 1 (September 1980): 7-36. (Hebrew). Reprinted in Ernest Krausz (ed.), *Studies of Israeli Society: Politics and Society in Israel*. Vol. 3. New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1985, pp. 334-361.
- Sammy Smooha and Yochanan Peres. "The Dynamics of Ethnic Inequalities: The Case of Israel". *Social Dynamics* 1, 1 (1975): 63-79. Reprinted in Ernest Krausz (ed.), *Studies of Israeli Society: Migration, Ethnicity and Community*. Vol. 1. New Brunswick, NJ: Transaction Book, 1980, pp. 165-181.
- Selected Book Chapters**
- "Arabs and Jews in a Jewish and Democratic State: Multilateral Repudiation of Public Responsibility?" In *Public Responsibility in Israel*, edited by Raphael Cohen-Almagor, Ori Arbel-Ganz and Asa Kasher. Tel-Aviv: Hakibbutz Hamuchad, 2012, pp. 527-551. (Hebrew).
- "Israeli Sociology's Position in International Sociology and the Challenges It Faces". In *Facing an Unequal World: Challenges for Sociology, Volume 2, Asia*, edited by Michael Burawoy, Mau-kuei Chang and Michelle Fei-yu Hsieh. Proceedings of the 2009 Conference of the Council of National Associations, International Sociological Association. Taipei: Institute of Sociology, Academia Sinica. 2010. Pp. 71-96.
- "Arabs in Israel and the Second Lebanon War". In *Welfare, Health and Education Services in Emergency Time: In the Aftermath of Two Years to the Second Lebanon War*, edited by Faisal Azaiza, Nitza Nahmias and Miri Cohen. Haifa: Pardes Publishing. 2009. Pp. 163-172. (Hebrew).
- "The Arab Vision of Turning Israel within the Green Line into a Binational Democracy". In *Between Vision and Reality: The Vision Papers of the Arabs in Israel, 2006-2007*, edited by Sarah Ozacky-Lazar and Mustafa Kabha. Jerusalem: The Citizens' Accord Forum. 2008. Pp. 126-139. (Hebrew).
- "Is Israel Western?" In *Comparing Modernities: Pluralism versus Homogeneity: Essays in Homage to Shmuel N. Eisenstadt*, edited by Eliezer Ben-Rafael and Yitzhak Sternberg. Leiden and Boston: Brill Academic Publishers. 2005, pp. 413-442. A Hebrew version in: *Israel and Modernity: In Honor of Moshe Lissak*, edited by Uri Cohen, Eliezer Ben-Rafael, Avi Bareli and Ephraim Yaar. Sde Boker: The Ben-Gurion Research Institute for Study of Israel and Zionism. 2006, pp. 49-83. (Hebrew)
- "The Hungarian National Minority in Slovakia". In *The Status of the Arab Minority in the Jewish-Nation-State*, edited by Elie Rekhess and Sarah Ozacky-Lazar. Tel-Aviv:

- Dayan Cetner, Tel-Aviv University; Konrad Adenauer Foundation, Konrad Adenauer Program for Jewish-Arab Cooperation. 2005, pp. 45-49. (Hebrew)
- "The Model of Ethnic Democracy". In *The Fate of Ethnic Democracy in Post-Communist Europe*, edited by Sammy Smooha and Priit Jarve. Budapest: Open Society Foundation, 2005, pp. 5-59.
- "The Non-Emergence of Ethnic Democracy in Post-Communist Europe". In *The Fate of Ethnic Democracy in Post-Communist Europe*, edited by Sammy Smooha and Priit Jarve. Budapest: Open Society Foundation, 2005, pp. 241-257.
- "Arab-Jewish Relations in Israel: A Deeply Divided Society". In *Israeli Identity in Transition*, edited by Anita Shapira. Westport, CT: Praeger, 2004, pp. 31-67.
- "The Implications of the Transition to Peace for Israeli Society". In *In The Name of Security: Sociology of Peace and War in Israel in a Changing Era*, edited by Majid Al-Haj and Uri Ben-Eliezer. Haifa: University of Haifa Press, 2003, pp. 455-488. (Hebrew).
- "Arab-Jewish Relations in Israel as a Jewish and Democratic State". Pp. 231-363 in *Trends in Israeli Society*, edited by Ephraim Yaar and Zeev Shavit. Tel Aviv: The Open University. 2001. (Hebrew).
- "The Tenability of Partition as a Mode of Conflict Regulation: Comparing Ireland with Palestine-Land of Israel". Pp. 309-335 in *Northern Ireland and the Divided World: Post-Agreement Northern Ireland in Comparative Perspective*, edited by John McGarry. Oxford: Oxford University Press. 2001.
- "The Advances and Limits of the Israelization of Israel's Palestinian Citizens," Pp. 9-33 in *Israeli and Palestinian Identities in History and Literature*, Edited by Kamal Abdel-Malek and David C. Jacobson. New York: St. Martin's Press. 1999.
- Sammy Smooha and As'ad Ghanem, "Political Islam among the Arabs in Israel". Pp. 143-173 in *Dealing with Difference: Religion, Ethnicity and Politics: Comparing Cases and Concepts*, edited by Theodor Hanf. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. 1999.
- "The Option of the Status Quo: Israel as an Ethnic Democracy: A Jewish-Democratic State". Pp. 23-77 in *Seven Roads: Theoretical Options for the Status of the Arabs in Israel*, edited by Sarah Ozacky-Lazar, As'ad Ghanem and Ilan Pappé. Givat Haviva: Institute for Peace Research. 1999. (Hebrew).
- "The Israelization of the Collective Identity and Political Orientation of Israel's Palestinian Citizens". Pp. 41-53 in *The Arabs in Israeli Politics: Dilemmas of Identity*, edited by Elie Rekhess. Tel Aviv: Dayan Center, Tel Aviv University, 1998. (Hebrew).
- "The Viability of Ethnic Democracy as a Mode of Conflict-Management: Comparing Israel and Northern Ireland". Pp. 267-312 in *Comparing Jewish Societies*, edited by Todd Endelman. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 1997.
- "Part of the Problem or Part of the Solution: National Security and the Arab Minority in Israel". In Avner Yaniv (ed.), *National Security and Democracy in Israel*. Boulder and London: Lynne Rienner Publishers, 1993, pp. 105-128. Also appeared in Benjamin Neuberger and Ilan Ben-Ami (eds.), *Democracy and National Security in Israel*. Tel Aviv: The Open University of Israel. 1996. Pp. 493-517. (Hebrew).

חוק הגנת הסביבה (פליטות והעברות לסביבה – חובות דיווח ומרשם), התשע"ב-2012*

פרק א': מטרות ופרשנות

1. מטרות החוק מטרתו של חוק זה להגביר את שקיפות המידע הסביבתי בישראל, לעודד מפעלים להפחית פליטות והעברות של חומרים מזהמים ופסולת לסביבה וכן ליצור כלי מסייע לקבלת החלטות, למחקר ולקביעת מדיניות מקיימת המבוססת על צדק סביבתי, בין השאר באמצעות כל אלה:

(1) הטלת חובות דיווח על מפעלים לעניין פליטות והעברות של חומרים מזהמים ופסולת מהמפעלים לסביבה;

(2) יצירת מרשם פומבי ונגיש לציבור בכל עת, הכולל מידע על פליטות והעברות של חומרים מזהמים ופסולת ממפעלים לסביבה;

(3) עריכתה ופרסומה של רשימת מצאי הכוללת מידע על חומרים מזהמים ופסולת שנפלטו או הועברו ממקורות שונים לסביבה;

והכל לשם הבטחת קיומה של סביבה נאותה, בהתאם לעקרון הזהירות המונעת, למניעה ולצמצום של מפגעים סביבתיים ובריאותיים, לשיפור איכות החיים והסביבה, למען הציבור ולמען הדורות הבאים.

2. הגדרות בחוק זה –

"בעל מפעל" – לרבות כל אחד מאלה:

(1) מי שמפעיל מפעל או מחזיק בו, בין בעצמו ובין באמצעות אחר מטעמו;

(2) מי שהוא בעל היתר או רישיון הדרושים לפי כל דין להפעלתו של מפעל או לשימוש בו או מי שמוטלת עליו חובה לקבל היתר או רישיון כאמור;

* התקבל בכנסת ביום כ"ה באדר התשע"ב (19 במרס 2012); הצעת החוק ודברי הסבר פורסמו בהצעות חוק הממשלה – 607, מיום כ"ג בתמוז התשע"א (25 ביולי 2011), עמ' 1338.

"העברה" – פינוי כדין של חומר מזהם או של פסולת אל מחוץ לתחום המפעל לשם סילוק או טיפול, לרבות הזרמת שפכים למיתקן טיהור שפכים ;

"חומר מזהם" – חומר או קבוצה של חומרים, לרבות חומר כימי או ביולוגי, במצב צבירה מוצק, נוזלי או גזי, וכן חומר מוצא לחומר כאמור שנוכחותם בסביבה גורמת או עלולה לגרום –

(1) לסיכון או לפגיעה בחיי אדם, בבריאותם או באיכות חייהם של בני אדם, בנכס או בסביבה, לרבות בקרקע, במים, בחי ובצומח ;

(2) לשינוי באקלים, במזג האוויר או במידת הראות ;

"חוק אוויר נקי" – חוק אוויר נקי, התשס"ח-2008¹ ;

"חוק חופש המידע" – חוק חופש המידע, התשנ"ח-1998² ;

"חוק פסיקת ריבית והצמדה" – חוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א-1961³ ;

"טיפול" – פינוי של חומר או חפץ מהמפעל על מנת לעשות בו שימוש או להכינו לשימוש, לרבות טיהור, השבה, מיחזור או הפקת אנרגיה, בין בתמורה ובין שלא בתמורה, וכן שלבי ביניים בתהליך כאמור ;

"מיתקן" – מערך טכני במפעל, שבו מתבצעת פעילות שעשויה להשפיע על פליטה של חומרים מזהמים ; לעניין זה, "פעילות" – לרבות פעילות עזר שיש לה קשר טכני עם הפעילות העיקרית ;

"מפעל" – מקום שמתבצעת בו, או בחלק ממנו, פעילות בענף המנוי בטור א' בתוספת השנייה בתחום פעילות המנוי לצדו באותו טור, שהיא מסוג הפעילויות המנוי בטור ב' בתוספת האמורה, וכן כל פעולה, מיתקן או תהליך נלווים המתקיימים באותו מקום, המשפיעים או עלולים להשפיע על פליטה או העברה של חומרים מזהמים או של פסולת לסביבה, ובכלל זה צנרת הולכה של מפעל המצויה מחוצה לו ;

"מרכיבי הסביבה" – קרקע, אוויר, ים או מקור מים ;

"המשרד" – המשרד להגנת הסביבה ;

¹ ס"ח התשס"ח, עמ' 752.

² ס"ח התשנ"ח, עמ' 226.

³ ס"ח התשכ"א, עמ' 192.

הצעת חוק לקריאה השנייה ולקריאה השלישית

סימוכין : 01550812
נספח מס' כ-413/א'
(פ/18/1374)

חוק שירותי תעופה (פיצוי וסיוע בשל ביטול טיסה או שינוי בתנאיה), התשע"ב-2012

הגדרות

1. בחוק זה –

"הטבות" – כל אחד מאלה: השבת תמורה, כרטיס טיסה חלופי, פיצוי כספי ושירותי סיוע;

"השבת תמורה" – כמשמעותה בסעיף 3(א)(2);

"חבילת תיור" – צירוף של שני שירותי סוכנות נסיעות לפחות, ובהם הזמנה או מכירה של כרטיס טיסה;

"חניית ביניים" – שהות ביעד ביניים לשם טיסת המשך ליעד הסופי;

"טיסה" – טיסה הממריאה מתחומי מדינת ישראל או אליה, לרבות טיסה הכוללת חניית ביניים;

"טיסה שבוטלה" – כל אחת מאלה, ואולם לא יראו שינוי במספר הטיסה כשלעצמו כטיסה שבוטלה:

(1) טיסה שלא התקיימה;

(2) טיסה שהמריאה באיחור של שמונה שעות לפחות מהמועד הנקוב בכרטיס הטיסה או באיחור שנקבע לפי סעיף 6(ח);

"יעד סופי" – היעד הנקוב בכרטיס הטיסה בטיסה ישירה, או – בטיסה הכוללת חניית ביניים – היעד האחרון הנקוב בכרטיס הטיסה;

"כרטיס טיסה" – אישור בדבר התחייבות להטיס נוסע שהנפיק מפעיל טיסה, מארגן או מי שהסמיכו לכך, אף אם האישור הונפק כחלק מחבילת תיור; לעניין זה, "אישור" – לרבות במסר אלקטרוני;

"כרטיס טיסה חלופי" – כמשמעותו בסעיף 3(א)(3);

"מארגן" – אדם השוכר קיבולת בכלי טיס, כולה או חלקה, להובלת נוסעים וכבודתם, לצורך מכירתה לאחרים;

"מפעיל טיסה" – מפעיל כלי טיס לשם הובלת נוסעים וכבודתם, בתמורה, ממדינת ישראל, אליה או בשטחה;

"נותן שירותי סוכנות נסיעות" – מי שנותן בתמורה, או שלא בתמורה אך דרך קבע, שירות משירותי סוכנות נסיעות;

"פיצוי כספי" – כמשמעותו בסעיף 3(א)(4) או (5), לפי העניין;

"עילה מזכה" – עילה המזכה נוסע בקבלת הטבות כאמור בסעיפים 5 עד 9;

"רשות שדות התעופה" – רשות שדות התעופה שהוקמה לפי חוק רשות שדות התעופה, התשל"ז-1977¹;

"שירותי סוכנות נסיעות" – כהגדרתם בחוק שירותי תיירות, התשל"ו-1976²;

"שירותי סיוע" – שירותים לנוסע המנויים בסעיף 3(א)(1);

"השר" – שר התחבורה, התשתיות הלאומיות והבטיחות בדרכים.

(א) נוסע שהונפק לו כרטיס טיסה לטיסה שמתקיימת לגביה עילה מזכה, זכאי להטבות, כולן או חלקן, אם התייצב במועד בדלפק הבידוק (Check-in Counter) של מפעיל הטיסה בשדה התעופה, ואם לא הוקצה דלפק בידוק כאמור לאותה טיסה – התייצב במועד בפני אדם שמונה מטעם מפעיל הטיסה לפי סעיף 8(א1) לחוק רישוי שירותי התעופה, התשכ"ג-1963³, ואולם נוסע אינו מחויב להתייצב במועד כאמור, אם הטיסה בוטלה; בסעיף קטן זה, "התייצבות במועד" – התייצבות במועד שנקבע לכך והובא לידיעת הנוסע על ידי מפעיל הטיסה, המארגן או נותן שירותי סוכנות נסיעות, ובלבד שהנוסע לא יידרש להתייצב יותר משלוש שעות לפני המועד המתוכנן להמראת הטיסה, ואם לא נקבע מועד כאמור – 90 דקות לפחות לפני מועד ההמראה האמור.

2. תנאים לזכאות להטבות

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), נוסע לא יהיה זכאי להטבות –

¹ ס"ח התשל"ז, עמ' 182.

² ס"ח התשל"ו, עמ' 228.

³ ס"ח התשכ"ג, עמ' 104.

(1) אם קיבל הודעה מאת מפעיל הטיסה, המארגן או נותן שירותי סוכנות נסיעות בדבר העברתו לטיסה אחרת מזו שאליה הונפק לו כרטיס הטיסה, והוא הגיע ליעדו הסופי במועד שהיה נקוב בכרטיס הטיסה המקורי;

(2) אם קיבל את כרטיס הטיסה ללא תשלום או אם כרטיס הטיסה נרכש בתעריף מיוחד שלא ניתן לציבור במישרין או בעקיפין, אלא אם כן הכרטיס הונפק לו מתוקף חברותו בתכנית למתן הטבות של מפעיל טיסה או מארגן.

סוגי ההטבות 3. (א) ההטבות לפי חוק זה הן:

(1) שירותי סיוע ללא תשלום, כמפורט להלן:

(א) מזון ומשקאות בהתאם לזמן ההמתנה (בחוק זה – מזון ומשקאות);

(ב) אירוח בבית מלון אם נדרשת שהייה של לילה אחד או יותר או אם נדרשת שהייה ארוכה מהשהייה שתכנן הנוסע (בחוק זה – שירותי לינה);

(ג) שירותי הסעה בין שדה התעופה לבית המלון שבו הנוסע שוהה כאמור בפסקת משנה (ב), ואם בחר הנוסע לשהות במקום אחר במרחק סביר משדה התעופה, בפרק הזמן כאמור באותה פסקת משנה – שירותי הסעה בין אותו מקום לשדה התעופה (בחוק זה – שירותי הסעה);

(ד) שתי שיחות טלפון, וכן משלוח הודעה באמצעות פקסימיליה או דואר אלקטרוני לפי בחירת הנוסע (בחוק זה – שירותי תקשורת);

(2) השבת תמורה בסכום ששולם בעד כרטיס טיסה, לרבות כל תשלום ששולם בעד כרטיס הטיסה, ובכלל זה אגרות, היטלים, מסים ותשלומי חובה אחרים, והכל בכפוף להוראות סעיף קטן (ב); מפעיל טיסה או מארגן ישיב לנוסע את התמורה בתוך 21 ימים מהיום שהנוסע או נותן שירות סוכנות הנסיעות כאמור בסעיף 15, לפי העניין, פנה אליו בכתב;

(3) כרטיס טיסה חלופי ליעד הסופי של הנוסע, בתנאים הדומים ככל הניתן לתנאי כרטיס הטיסה המקורי שהונפק לו ובמועד המוקדם ביותר שניתן, או במועד מאוחר יותר בתיאום עם הנוסע, ובכפוף לקיומם של מקומות פנויים בטיסה;

(4) פיצוי כספי כאמור בתוספת הראשונה; מפעיל טיסה או מארגן ישלם את הפיצוי האמור לנוסע בתוך 45 ימים מהיום שהנוסע או נותן שירותי סוכנות הנסיעות כאמור בסעיף 15, לפי העניין, פנה אליו בכתב; הפיצוי ישולם במזומן, בהעברה בנקאית או בהמתאה, ואם הסכים לכך הנוסע במפורש ובכתב – בהמחאות נוסעים או באמצעי תשלום אחר כפי שהוסכם עמו;

(5) פיצוי כספי בשל שינוי בתנאי כרטיס הטיסה, כאמור בתוספת השנייה; מפעיל טיסה או מארגן ישלם את הפיצוי האמור לנוסע בתוך 21 ימים ממועד הטיסה, במזומן, בהעברה בנקאית או בהמתאה, ואם הסכים לכך הנוסע במפורש ובכתב – בהמחאות נוסעים או באמצעי תשלום אחר כפי שהוסכם עמו.

(ב) לעניין השבת תמורה –

(1) נרכש כרטיס טיסה לטיסה הכוללת חניית ביניים אשר מופעלת על ידי אותו מפעיל טיסה, והתקיימה עילה מזכה בקטע מהטיסה – יהיה הנוסע זכאי לקבל את מלוא התמורה ששולמה בעד כרטיס הטיסה גם אם קטע מהטיסה התקיים בפועל ובלבד שהנוסע לא הגיע ליעד הסופי; הגיע הנוסע ליעד הביניים בטיסה כאמור והחליט שלא לטוס ליעדו הסופי המקורי עקב העילה המזכה, יהיה זכאי לקבל ממפעיל הטיסה, ללא תמורה, גם כרטיס טיסה בחזרה לנקודת המוצא, בנוסף להשבת התמורה;

(2) נרכש כרטיס טיסה הלוך ושוב, לרבות כרטיס טיסה הלוך ושוב לטיסה הכוללת חניית ביניים, והתקיימה עילה מזכה בטיסה הלוך מנקודת המוצא – יהיה הנוסע זכאי לקבל את מלוא התמורה ששולמה בעד כרטיס הטיסה; התקיימה עילה מזכה בטיסה בחזרה מהיעד לנקודת המוצא – יהיה הנוסע זכאי לקבל את מחצית התמורה ששולמה בעד כרטיס הטיסה; לעניין כרטיס טיסה כאמור לטיסה הכוללת חניית ביניים – התקיימה העילה המזכה בטיסה הלוך, והנוסע הגיע ליעד הביניים, ובשל העילה המזכה החליט שלא לטוס ליעד הסופי המקורי עקב העילה המזכה, יהיה זכאי לקבל ממפעיל הטיסה, ללא תמורה, גם כרטיס טיסה בחזרה לנקודת המוצא, בנוסף להשבת התמורה;

(3) הונפק לנוסע כרטיס טיסה כחלק מתבילת תיור, יחושב מחירו, בהתאם למרחק הטיסה שהתקיימה בה עילה מזכה, לסוג הטיסה ולסוג מחלקת השירות שבה טס הנוסע בטיסה, הכל כמפורט בתוספת השלישית, אלא אם כן הוכח כי שולם סכום אחר בעד כרטיס הטיסה;

(4) בכפוף להוראות פסקאות (1) ו-(2), נוסע לא יהיה זכאי להשבת תמורה אם בחר לקבל כרטיס טיסה חלופי או אם בחר לטוס בטיסה שהתקיימה בה עילה מזכה, ובלבד שאם הוצע לו כרטיס טיסה לטיסה משדה תעופה אחר והוא קיבל הצעה זו – יהיה זכאי גם להתזר ההוצאות בשל הסעה לאותו שדה תעופה.

(ג) בסעיף קטן (ב) –

"חניית ביניים" – שהות ביעד ביניים, במשך 24 שעות לכל היותר, לשם טיסת המשך ליעד הסופי;

"כרטיס טיסה הלוך ושוב" – כרטיס טיסה לטיסה הממריאה מנקודת מוצא ליעד מסוים וכן לטיסה מאותו יעד בחזרה לנקודת המוצא, ובלבד שהטיסות מופעלות על ידי אותו מפעיל טיסה;

"מפעיל טיסה" – מפעיל הטיסה שהנפיק את כרטיס הטיסה, לרבות מארגן או מי מטעמו.

4. אחריות מפעיל טיסה ומארגן יראו מפעיל טיסה או מארגן שהנוסע מקבל ממנו שירות, אף אם אין בינו ובין הנוסע הסכם, כמי שמבצע מטעם מי שהנוסע התקשר עמו בהסכם את החובות המוטלות לפי חוק זה.

סירוב להטיס נוסע 5.
בטיסה

(א) מפעיל טיסה או מארגן המסרב להטיס נוסע שהונפק לו כרטיס טיסה, לרבות בשל רישום יתר, יפנה תחילה אל הנוסעים הרשומים בטיסה ויבדוק אם יש ביניהם נוסע המוכן לוותר על מקומו בטיסה בתמורה שתוסכם בין אותו נוסע למפעיל הטיסה או למארגן; בסעיף קטן זה, "רישום יתר" – רישום מקומות מוזמנים בכלי טיס, שאישר מפעיל טיסה, מארגן או מי מטעמם, במספר העולה על קיבולת כלי הטיס;

(ב) נוסע שמפעיל טיסה או מארגן סירב להטיסו ולא הסכים לוותר על מקומו בטיסה בתמורה מוסכמת כאמור בסעיף קטן (א), זכאי לקבל ממפעיל הטיסה או מהמארגן שירותי סיוע ופיצוי כספי כאמור בתוספת הראשונה, וכן לפי בחירת הנוסע – השבת תמורה או כרטיס טיסה חלופי.

(ג) על אף האמור בסעיף קטן (ב), מפעיל טיסה או מארגן שהציע לנוסע כרטיס טיסה חלופי, והנוסע קיבל הצעה זו, רשאי להפחית במחצית את סכום הפיצוי הכספי שהנוסע זכאי לו לפי הוראות אותו סעיף קטן, למעט בנסיבות כאמור בסעיף 6(ד), ובלבד שהאיחור במועד הנחיתה ביעד הסופי של הנוסע לעומת המועד המקורי לנחיתה באותו יעד הוא כמפורט להלן:

(1) עד ארבע שעות – אם מרחק הטיסה אינו עולה על 2,000 ק"מ;

(2) עד חמש שעות – אם מרחק הטיסה עולה על 2,000 ק"מ ואינו עולה על 4,500 ק"מ;

(3) עד שש שעות – אם מרחק הטיסה עולה על 4,500 ק"מ.

(ד) הוראות סעיף זה לא יחולו אם בשל טעמי ביטחון, בשל מצב בריאותו של הנוסע או בשל חשש לפגיעה בבריאות הטיסה, לא ניתן להטיס את הנוסע בטיסה, או אם אין בידינו מסמכי נסיעה נאותים.

טיסה שבוטלה 6.

(א) נוסע שהונפק לו כרטיס טיסה לטיסה שבוטלה, יהיה זכאי לקבל ממפעיל טיסה או מהמארגן הטבות אלה:

(1) שירותי סיוע;

(2) השבת תמורה או כרטיס טיסה חלופי, לפי בחירת הנוסע;

(3) פיצוי כספי כאמור בתוספת הראשונה.

(ב) מפעיל טיסה או מארגן שהציע לנוסע כרטיס טיסה חלופי כאמור בסעיף קטן (א)(2), והנוסע קיבל הצעה זו, רשאי להפחית במחצית את סכום הפיצוי הכספי שהנוסע זכאי לו לפי הוראות סעיף קטן (א)(3), ובלבד שהאיחור במועד הנחיתה ביעד הסופי של הנוסע לעומת המועד המקורי לנחיתה באותו יעד הוא כמפורט להלן:

(1) עד שעתיים – אם הטיסה היא במרחק שאינו עולה על 2,000 ק"מ;

(2) עד שלוש שעות – אם הטיסה היא במרחק שאינו עולה על 4,500 ק"מ;

(3) עד ארבע שעות – אם הטיסה היא במרחק העולה על 4,500 ק"מ.

(ג) על אף האמור בסעיף קטן (א), נוסע שטיסתו בוטלה לא יהיה זכאי לפיצוי כספי כאמור בתוספת הראשונה, אם מפעיל הטיסה או המארגן הוכיח כי הנוסע קיבל ממפעיל הטיסה, מהמארגן או מנותן שירותי סוכנות הנסיעות הודעה על כך –

(1) 14 ימים לפחות לפני מועד הטיסה הנקוב בכרטיס הטיסה;

(2) בין שבעה ל-14 ימים לפני מועד הטיסה הנקוב בכרטיס הטיסה, ומפעיל הטיסה או המארגן הציע לו טיסה חלופית שמועד המראתה הוא לכל היותר שעתיים לפני מועד הטיסה הנקוב בכרטיס הטיסה המקורי, ומועד נחיתתה ביעד הסופי הוא לא יאוחר מארבע שעות לאחר המועד המקורי לנחיתה באותו יעד;

(3) פחות משבעה ימים לפני מועד הטיסה הנקוב בכרטיס הטיסה, ומפעיל הטיסה או המארגן הציע לו טיסה חלופית שמועד המראתה הוא לכל היותר שעה לפני מועד הטיסה הנקוב בכרטיס הטיסה המקורי, ומועד נחיתתה ביעד הסופי הוא לא יאוחר משעתיים מהמועד המקורי לנחיתה באותו יעד.

(ד) הוראות סעיף קטן (ג) לא יחולו אם הנוסע סירב לטוס בטיסה חלופית שהוצעה לו בשל כך שההצעה לא ניתנה לאדם המצטרף אליו לטיסה לפי הודעת הנוסע, או משום שנבצר מהנוסע לטוס בטיסה החלופית מטעמי ביטחון, דת או מגבלה רפואית.

(ה) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (ג), נוסע שטיסתו בוטלה לא יהיה זכאי לפיצוי כספי כאמור בתוספת הראשונה, אם מפעיל הטיסה או המארגן הוכיח כי התקיים אחד מאלה:

(1) הטיסה בוטלה בשל נסיבות מיוחדות שלא היו בשליטתו, וגם אם היה עושה כל אשר ביכולתו – לא היה יכול למנוע את ביטולה בשל אותן נסיבות;

(2) הטיסה בוטלה בשל שביתה או השבתה מוגנות;

(3) הטיסה בוטלה כדי להימנע מחילול שבת או חג.

(ו) מפעיל טיסה או מארגן המודיע לנוסע על טיסה שבוטלה יציג בפניו חלופות להגעה ליעד הסופי.

(ז) חובת ההוכחה בדבר מתן ההודעה לנוסע על טיסה שבוטלה תחול על מפעיל הטיסה או על המארגן.

(ח) השר, בהסכמת שר התעשייה המסחר והתעסוקה, רשאי להגדיל או להפחית את מספר השעות הנקוב בהגדרה "טיסה שבוטלה", ובלבד שלא ישנה את מספר השעות ביותר מארבע שעות לעומת המספר הנקוב כאמור; הפחית השר את מספר השעות, יקבע הוראות התאמה לעניין הטבות בשל טיסה שהמריאה באיחור.

7. טיסה שהמריאה באיחור
(א) נוסע שהונפק לו כרטיס טיסה לטיסה שהמריאה באיחור של שעותיים לפחות מהמועד הנקוב בכרטיס הטיסה, זכאי לקבל ממפעיל הטיסה או מהמארגן מזון ומשקאות ושירותי תקשורת.

(ב) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א), נוסע שהונפק לו כרטיס טיסה לטיסה שהמריאה באיחור של חמש שעות ופחות משמונה שעות מהמועד הנקוב בכרטיס הטיסה זכאי להשבת תמורה או לכרטיס טיסה חלופי, לפי בחירתו; נוסע שהוצע לו כרטיס טיסה חלופי לטיסה שאמורה להמריא ביום שלמתרת ובחר לקבלו, זכאי לקבל גם שירותי לינה ושירותי הסעה; ואולם, המריאה הטיסה באיחור כאמור בשל שביתה או השבתה מוגנות, יהיה הנוסע זכאי להשבת תמורה וכן למזון ומשקאות ולשירותי תקשורת, בלבד.

8. טיסה שמועד המראתה הוקדם
(א) נוסע שהונפק לו כרטיס טיסה לטיסה שמועד המראתה הוקדם ביותר מחמש שעות ולא יותר משמונה שעות, וקיבל הודעה על כך ממפעיל הטיסה, מהמארגן או מנותן שירות סוכנות הנסיעות פחות מ-14 ימים לפני מועד הטיסה הנקוב בכרטיס הטיסה, יהיה זכאי להשבת תמורה או לכרטיס טיסה חלופי, לפי בחירתו.

(ב) נוסע שהונפק לו כרטיס טיסה לטיסה שמועד המראתה הוקדם ביותר משמונה שעות, וקיבל הודעה על כך כאמור בסעיף קטן (א), יהיה זכאי להטבות אלה:

(1) פיצוי כספי כאמור בתוספת הראשונה, למעט בנסיבות כאמור בסעיף 6(ה)(1) ו-2);

(2) השבת תמורה או כרטיס טיסה חלופי, לפי בחירתו.

שינוי בתנאי כרטיס 9. טיסה
(א) החליט מפעיל טיסה או מארגן על העברת נוסע למחלקה ברמה גבוהה מזו הנקובה בכרטיס הטיסה שהונפק לו, לא ידרוש מהנוסע תשלום נוסף בשל העברה כאמור.

(ב) החליט מפעיל טיסה או מארגן על העברת נוסע למחלקה ברמה נמוכה מזו הנקובה בכרטיס הטיסה שהונפק לו, ישלם לנוסע פיצוי כספי בשל שינוי בתנאי כרטיס הטיסה, כאמור בתוספת השנייה, בסכום שיחושב כשיעור ממחיר כרטיס הטיסה ששילם הנוסע ואם הטיסה כוללת חניית ביניים – בסכום השווה למחיר ששולם בעד כרטיס הטיסה כשהוא מוכפל ביחס שבין מרחק הטיסה שבה הועבר הנוסע למחלקה ברמה נמוכה יותר כאמור ובין מרחק הטיסה הכולל; נרכש כרטיס הטיסה כחלק מחבילת תיור – יחושב מחיר כרטיס הטיסה לעניין סעיף קטן זה לפי הוראות סעיף 3(ב)(3).

הנפקת כרטיס 10. טיסה לטיסה שמועדיה לא אושרו מראש
(א) מפעיל טיסה, מארגן או מי שהסמיכו לכך לא ינפיקו לנוסע כרטיס טיסה שמועד הטיסה הנקוב בו אינו המועד שרשות שדות התעופה אישרה מראש ובשל כך הטיסה לא היתה אמורה להמריא במועד הנקוב כאמור, אלא אם כן –

(1) הנוסע קיבל הודעה על מועד הטיסה שאושר ממפעיל הטיסה, מהמארגן או ממי שהסמיכו לכך, שלושה חודשים לפחות לפני אותו מועד;

(2) רשות שדות התעופה אישרה בדיעבד את מועד הטיסה הנקוב בכרטיס הטיסה.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על נותן שירותי סוכנות נסיעות שאינו מארגן.

פיצויים לדוגמה 11. (א) בית המשפט רשאי לפסוק לנוסע שהונפק לו כרטיס טיסה פיצויים שאינם תלויים בנזק (בסעיף זה – פיצויים לדוגמה), בסכום שלא יעלה על 10,000 שקלים חדשים, אם מצא כי נעשה בידועין אחד מאלה:

(1) מפעיל טיסה או מארגן –

(א) לא נתן הטבות לנוסע שסירב להטיסו, בניגוד להוראות סעיף 5;

(ב) לא נתן הטבות לנוסע שטיסתו בוטלה, בניגוד להוראות סעיף 6;

(ג) לא נתן הטבות לנוסע שטיסתו המריאה באיחור, בניגוד להוראות סעיף 7;

(ד) לא נתן הטבות לנוסע שמועד ההמראה של טיסתו הוקדם, בניגוד להוראות סעיף 8;

(ה) לא נתן פיצוי כספי בשל שינוי בתנאי כרטיס הטיסה כאמור בתוספת השנייה, לנוסע שהועבר למחלקה ברמה נמוכה יותר מזו הנקובה בכרטיס הטיסה שלו, בניגוד להוראות סעיף 9(ב);

(2) מפעיל טיסה, מארגן או מי שהסמיכו לכך הנפיק לנוסע כרטיס טיסה שמועד הטיסה הנקוב בו אינו המועד שרשות שדות התעופה אישרה מראש, ובשל כך הטיסה לא היתה אמורה להמריא במועד הנקוב כאמור, בניגוד להוראות סעיף 10, והיא בוטלה או המריאה בפער העולה על שעתיים מהמועד הנקוב באותו כרטיס טיסה.

(ב) בבואו לקבוע את גובה הפיצויים לדוגמה, יתחשב בית המשפט, בין השאר, בשיקולים המפורטים להלן, ולא יתחשב בגובה הנזק שנגרם לנוסע עקב ביטול הטיסה או השינוי במועד המראתה או בתנאיה:

(1) אכיפת החוק והרתעה מפני הפרתו;

(2) עידוד הנוסע למימוש זכויותיו;

(3) היות ההפרה הפרה חוזרת;

(4) חומרת ההפרה ונסיבותיה;

(5) שוויה הכספי של העסקה שבקשר אליה בוצעה ההפרה.

(ג) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מזכותו של נוסע להטבות בשל אותה הפרה.

חישוב מרתקים 12. המרתקים הנקובים בחוק זה יחושבו בהתאם למרחק הקצר ביותר בין שתי נקודות על פני משטח כדורי.

13. עדכון סכומים הסכומים הנקובים בחוק זה יעודכנו ב-1 בינואר בכל שנה (בסעיף זה – יום העדכון) בהתאם לשיעור עליית המדד החדש לעומת המדד הבסיסי, ויעוגלו לסכום הקרוב שהוא מכפלה של עשרה שקלים חדשים; המנהל הכללי של משרד התחבורה, התשתיות הלאומיות והבטיחות בדרכים יפרסם את הסכומים המעודכנים בהודעה ברשומות ובאתר האינטרנט של המשרד; בסעיף קטן זה –

"המדד החדש" – המדד שפורסם לאחרונה בחודש נובמבר שלפני יום העדכון;

"המדד הבסיסי" – המדד שפורסם בחודש ינואר 2012;

"מדד" – מדד המחירים לצרכן שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

14. חובות יידוע וגילוי (א) (1) מפעיל טיסה או מארגן יציג במקום שבו הוא מקבל קהל, מודעה המפרטת את זכות הנוסע להטבות במקרה של סירוב להטיסו בטיסה, עיכוב טיסה, הקדמת טיסה או ביטולה (בסעיף זה – מידע לנוסע), במקום הנראה לעין ובאותיות ברורות וקריאות.

(2) מפעיל טיסה, מארגן ונותן שירותי סוכנות נסיעות המציעים כרטיסי טיסה למכירה יפרסמו מידע לנוסע באתרי האינטרנט שלהם, אם קיימים, באופן בולט.

(3) בעל רישיון להפעלת שדה תעופה לפי חוק הטיס, התשע"א–2011⁴, יציב בכל שדה תעופה שהוא מפעיל שילוט המציג מידע לנוסע, במקום הנראה לעין ובאותיות ברורות וקריאות.

(4) השר רשאי לקבוע הוראות לעניין מידע לנוסע, ובכלל זה לעניין נוסח המודעות והשילוט כאמור בסעיף קטן זה.

(ב) נוסע שהונפק לו כרטיס טיסה לטיסה שמתקיימת לגביה עילה מזכה, זכאי לקבל ממפעיל הטיסה או מהמארגן מסמך המפרט את זכותו להטבות.

(ג) מפעיל טיסה או מארגן המנפיק לנוסע כרטיס טיסה, ימסור לו פרטים בדבר מקום הימצאו בשדה התעופה של מי שמונה לפי הוראות סעיף 8(א1) לחוק רישוי שירותי התעופה, התשכ"ג–1963, לשם סיוע לנוסעים לממש את זכויותיהם בהתאם להוראות חוק זה ובדבר דרכי ההתקשרות עמו; החובה למסור פרטים כאמור תחול גם על נותן שירותי סוכנות נסיעות שמוכר לנוסע כרטיס טיסה, ובלבד שקיבל את הפרטים ממפעיל טיסה או מהמארגן.

⁴ ס"ח התשע"א, עמ' 830.

15. סיוע של נותן שירותי סוכנות נסיעות בקבלת הטבות
- לשם קבלת פיצוי כספי או השבת תמורה, רשאי נוסע לבקש מנותן שירותי סוכנות הנסיעות שממנו רכש את כרטיס הטיסה לטיסה שהתקיימה בה עילה מזכה, לסייע לו בקבלת ההטבות האמורות; ביקש הנוסע כאמור, יפנה נותן שירותי סוכנות הנסיעות למפעיל הטיסה, למארגן או למי מטעמם, למימוש זכאותו של הנוסע לאותן הטבות, בהתאם להוראות חוק זה.
16. שמירת דינים
- אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מהוראות כל דין, ובכלל זה מזכותו של נוסע לפיצוי לפי כל דין.
17. התניה – לטובת הנוסע
- אין להתנות על הוראות חוק זה, אלא לטובת הנוסע.
18. תחולה על נוסע בטיסה פנים-ארצית
- הוראות חוק זה יחולו, בשינויים המחויבים, גם על נוסע בטיסה שנקודת המוצא והיעד הסופי שלה נמצאים בשטח מדינת ישראל, אולם לא יינתן פיצוי כספי לנוסע כאמור אלא לפי הוראות שקבע השר; בתקנות לפי סעיף זה רשאי השר לקבוע בין השאר נסיבות שבהן לא יינתן פיצוי כאמור.
19. התיישנות
- תקופת ההתיישנות של תביעה בשל הפרת הוראות חוק זה היא ארבע שנים מיום שנוצרה עילה מזכה.
20. סייג לזכאות בשל קבלת הטבה לפי דין זר
- נוסע שקיבל הטבה לפי דין זר בשל נסיבות המקימות עילה מזכה, לא יהיה זכאי להטבות לפי חוק זה מאותו סוג שקיבל כאמור.
21. שינוי התוספות
- השר רשאי, בצו, לשנות את התוספות לחוק זה.
22. ביצוע ותקנות
- (א) השר ממונה על ביצוע חוק זה.
- (ב) תקנות וצווים לפי חוק זה טעונים אישור של ועדת הכלכלה של הכנסת.
23. תיקון חוק רישוי שירותי התעופה
- בחוק רישוי שירותי התעופה, התשכ"ג-1963⁵ –
- (1) בסעיף 6, במקום "טיסות" יבוא "הפעלות";
- (2) בסעיף 8, בכל מקום, במקום "שר התחבורה" יבוא "השר";
- (3) בסעיף 8ג, אחרי סעיף קטן (א) יבוא:

⁵ ס"ח התשכ"ג, עמ' 104; התשע"א, עמ' 902.

"(1א) (1) המנהל לא ייתן היתר הפעלה, אלא אם כן התחייב מבקש ההיתר למנות אדם מטעמו לשם סיוע לנוסעים לממש את זכויותיהם בהתאם להוראות חוק פיצוי וסיוע, בכל טיסה שהוא מפעיל, שיהיה נוכח בשדה התעופה שלוש שעות לפחות לפני מועד ההמראה המתוכנן של הטיסה, ועד תום 30 דקות לאחר המראתה.

(2) החובה למנות אדם לפי הוראות פסקה (1) תחול גם בשדה תעופה מחוץ לישראל, לגבי טיסה לישראל, ובלבד שהונפק לנוסע כרטיס טיסה הלוך ושוב לטיסה מישראל ואליה, לרבות טיסה הכוללת חניית ביניים.

(3) בסעיף קטן זה –

"חוק פיצוי וסיוע" – חוק שירותי תעופה (פיצוי וסיוע בשל ביטול טיסה או שינוי בתנאיה), התשע"ב–2012⁶;

"חניית ביניים" ו"נותן שירותי סוכנות נסיעות" – כהגדרתם בחוק פיצוי וסיוע;

"כרטיס טיסה הלוך ושוב" – כהגדרתו בסעיף 3(ג) לחוק פיצוי וסיוע."

24. תחילה ותקנות ראשונות (א) תחילתו של חוק זה ביום כ"ח באב התשע"ב (16 באוגוסט 2012) (להלן – יום התחילה).

(ב) תקנות ראשונות לפי סעיף 18 יובאו לאישור ועדת הכלכלה של הכנסת בתוך תשעה חודשים מיום התחילה; לא הובאו תקנות כאמור עד אותו מועד, יחולו הוראות חוק זה לעניין פיצוי כספי גם על נוסע בטיסה פנים-ארצית.

25. טיסה שבוטלה – (א) בתקופה שמיום התחילה ועד ליום י' בטבת התשע"ה (1 בינואר 2015), יקראו את פסקאות (1) עד (3) שבסעיף 6(ב) כך:

(1) במקום "עד שעתיים" יקראו "עד ארבע שעות";

(2) במקום "עד שלוש שעות" יקראו "עד חמש שעות";

(3) במקום "עד ארבע שעות" יקראו "עד שש שעות".

⁶ ס"ח התשע"ב, עמ' ...

תוספת ראשונה

(סעיף 3(א)(4))

פיצוי כספי

הסכום (בשקלים חדשים)	מרחק הטיסה (בק"מ)
1,250	עד 2,000
2,000	עד 4,500
3,000	מעל 4,500

תוספת שנייה

(סעיף 3(א)(5))

פיצוי כספי בשל שינוי בתנאי כרטיס הטיסה

השיעור ממחיר כרטיס הטיסה ששילם הנוסע	השינוי בתנאי כרטיס הטיסה
60%	העברה ממחלקה ראשונה למחלקת עסקים
80%	העברה ממחלקת עסקים למחלקת תיירים
90%	העברה ממחלקה ראשונה למחלקת תיירים
100%	העברה ממחלקה ראשונה או ממחלקת עסקים למחלקת תיירים, בטיסה למרחק העולה על 4,500 ק"מ

תוספת שלישית

(סעיף 3(ב)(3))

מחיר כרטיס טיסה שהונפק כחלק מתבילת תיור

מרחק הטיסה בכיוון אחד (בק"מ)			סוג הטיסה וסוג מחלקת השירות
מערב 4,500	עד 4,500	עד 2,000	
מחיר (בשקלים חדשים)			
2,500	1,500	750	טיסת שכר או טיסה סדירה במחלקת תיירים
6,250	3,500	2,000	טיסה סדירה במחלקת עסקים
12,500	7,000	4,000	טיסה סדירה במחלקה ראשונה

*****

סימוכין: 01550812
נספח מס' כ-413/א'
(פ/18/1374)

הסתייגויות ובקשות רשות דיבור

להצעת חוק שירותי תעופה (פיצוי וסיוע בשל ביטול טיסה או שינוי בתנאיה), התשע"ב-2012

הסתייגויות

לסעיפים 1 עד 4

אין הסתייגויות

לסעיף 5

חברי הכנסת אחמד טיבי וחנא סוייד מציעים:

אחרי סעיף קטן (ד) יבוא:

"(ה) על אף הוראות סעיף קטן (ד), נוסע יהיה זכאי לקבל ממפעיל טיסה או ממארגן שסירב להטיסו בשל טעמי ביטחון כאמור באותו סעיף קטן, פיצוי כספי לפי סעיף קטן (ב), ובלבד שהתקיימו בו כל אלה:

(1) הוא הגיע לשדה התעופה שלוש שעות לפחות לפני מועד ההמראה הנקוב בכרטיס הטיסה או מועד הטיסה המתוכנן;

(2) הוא שיתף פעולה בבדיקה הביטחונית שנערכה לגביו, ובתום הבדיקה נמצא כי ניתן להטיסו;

(3) מסמכי הנסיעה שלו תקינים."

לחלופין:

אחרי סעיף קטן (ד) יבוא:

"(ה) על אף האמור בסעיף קטן (ד), נוסע שלא ניתן היה להטיסו בשל טעמי ביטחון כאמור באותו סעיף קטן, יהיה זכאי לקבלת הטבות כאמור בסעיף זה, שימומנו מאוצר המדינה."

לסעיף 6

חבר הכנסת דוד אזולאי מציע:

בסעיף קטן (ח), במקום "בהסכמת" יבוא "בהתייעצות".

לסעיפים 7 עד 9

אין הסתייגויות

לסעיף 10

שר המשפטים יעקב נאמן מציע:

במקום הסעיף יבוא:

10. (א) בית המשפט רשאי לפסוק לנוסע פיצויים שאינם תלויים בנוק (בסעיף זה – פיצויים לדוגמה), בסכום שלא יעלה על 10,000 שקלים חדשים, אם מפעיל טיסה, מארגן או מי מטעמם הנפיקו ביודעין לנוסע כרטיס טיסה שמועד הטיסה הנקוב בו אינו המועד שרשות שדות התעופה אישרה מראש, ובשל כך הטיסה לא היתה אמורה להמריא במועד הנקוב כאמור והיא בוטלה או המריאה בפער העולה על שעתיים לפחות מהמועד הנקוב באותו כרטיס טיסה; לעניין זה, לא יראו הנפקת כרטיס טיסה כהנפקה ביודעין אם הנוסע קיבל הודעה ממפעיל הטיסה, מהמארגן או ממי שהסמיכו לכך, על מועד הטיסה שאושר, שלושה חודשים לפחות לפני אותו מועד.

(ב) בבואו לקבוע את גובה הפיצויים לדוגמה יתחשב בית המשפט, בין השאר, בשיקולים המפורטים להלן, ולא יתחשב בגובה הנזק שנגרם לנוסע עקב ביטול הטיסה או השינוי במועד המראתה:

- (1) אכיפת החוק והרתעה מפני הטעיה;
- (2) עידוד הנוסע למימוש זכויותיו;
- (3) היות ההפרה הפרה חוזרת;
- (4) חומרת ההטעיה ונסיבותיה;
- (5) שווייה הכספי של העסקה שבקשר אליה בוצעה ההטעיה.

- (ג) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מזכאותו של נוסע להטבות לפי חוק זה.
- (ד) הוראות סעיף זה לא יחולו על נותן שירותי סוכנות נסיעות שאינו מארגן."

* הסתייגות לנושא: אם תתקבל הסתייגות זו, יימחק סעיף 11; יתר הסעיפים וההפניות אליהם ימוספרו בהתאם

לסעיפים 11 עד 25

אין הסתייגויות

*****

בקשות רשות דיבור

חברי הכנסת מוחמד ברכה, חנא סוייד, דב חנין, עפו אנבאריה

*****